

Efva Lilja, april 2025

Efter: ... och de föll båda ner i himlen

Förord:

Eftercenter är ett projekt som startades och koordineras av koreograferna och dansarna Neferli Oikonomou och Sebastian Lingerius. Med support från Kulturbryggan har de byggt upp en unik residensverksamhet till vilken de bjuder in konstnärer att reflektera sin verksamhet, sitt arbete och process, efter en produktionsperiod. Två veckor att kontempera, reflektera och dokumentera på det sätt som passar konstnären bäst.

I april 2025 gavs denna möjlighet till mig. Jag hade då precis avslutat föreställningsperiod och turné med verket *... och de föll båda ner i himlen*, ett verk om minne som symbol, form och flykt, utarbetat tillsammans med tonsättaren Åke Parmerud och dansarna Helene karabuda och Per Sacklén. Weld (Stockholm) samproducerade och presenterade premiären och efterföljande tre föreställningar. Därefter visade vi verket på Skånes Dansteater (Malmö) samt på Skogen (Göteborg).

I programbladet skrev Åke och jag:

”Samtida konstnärliga uttryck formas av våra idéer om det förflutna, definierat av minne som symbol, form och flykt. Minnen används för att återkalla eller tolka en situation i relation till kropp, reaktion och handling. I detta verk vill vi visa på kopplingar mellan minne som lagringskapacitet, individuella minneslager som personlighetsformande och minne som tillflyktsort och poetisk metafor. Tillsammans med dansarna gestaltar vi minnen som representation och tolkning, som en psykologisk och etisk förvrängning.”

Reflektion:

Skönhet och förtrolighet finns med i den vision där det fula och missunnsamma ska hållas på avstånd. Med skönhet menar jag inte kommersiella världens glittrande ytor, utan det vi kan kalla uppriktighet och subjektiva goda avsikter. Ett (mitt) inre kaos måste redas ut och ges en form som kan bli begriplig och användbar för dansarna, för tonsättaren, för publiken. Jag vill förstå det som driver men jag vill inte prata. Inte förklara. Hur skapar jag trovärdighet? Tillit? Rörelsen ska bära insikter, innehåll och det meningsskapande. Betydelsen av kritiskt tänkande i denna process ska inte underskattas, men det är ändå genom att göra vi förstår vad som ger mening.

Vissa saker tror jag mig om att veta, att kunna. I mitt arbete tillämpar jag redan vunnen kunskap om till exempel koreografi. I samarbetet med tonsättaren och dansarna får jag förhålla mig till deras erfarenheter och kompetenser på ett sätt som utvecklar nya tankemönster och metoder, alternativt fördjupar de jag redan praktiserar. Jag lever mitt arbete. Tänkandet informerar praktiken, dansen klargör den. I min bok *Dansa alla tvivel bort* (2022) skrev jag om koreografi:

Koreografi är de fegas ursäkt för kontroll

Koreografi är ett fåfängt försök att ta makten

Koreografi är ett förnekande av verkligheten

Koreografi är för de rädda

Koreografi är de modigas redskap i mötet med det oförutsägbara

Koreografi är att tackla otillräckligheten i levandet

Koreografi är ett sätt att bringa ordning i kaos

Koreografi är skönhet i form och mening

Jag vill att dansarna ska göra det koreografiska materialet till sitt och släppa konventionell försiktighet. Jag vill att de ska använda djupgående existentiella erfarenheter, tankeburna minnen, intuitiva anade minnen, muskelminne – ja, allt som på något sätt förhåller sig till det utsägliga. Men om jag släpper processen fri, hamnar de ofta i det som känns ”rätt”. Det funkar sällan. I stället gäller det att guida in i risktagande och beträdandet av de gränser vi annars gärna undviker. Det handlar om tid (timing), rytm och energi. Om tanken och (den fria) viljan. Om avslöjanden. Helene och Per är erfarna, modiga och underbara dansare som ger allt i det som handlar om att ta sig mot den utsatthet som omöjliggör kontroll och öppnar verket. Som i föreställningens sista stora fysiska ansträngning, när Helene tar ut sig fullständigt och ändå skriker ”- *Det räcker inte!*”

När jag arbetar tillsammans med dem, är det deras upplevelser, erfarenheter och kompetenser som informerar rörelsen. Deras personligheter. Personligheter som utvecklats över tid i relation till det liv de levt och lever, till det arv de bär. Till minnen. Jag ger dem rörelsematerial att förvalta, kanske förändra. Det som blir kvar ska inordnas i tid och rum, i relation till musik och bild men framför allt till den tematik som verket bär. Mitt ansvar är att utifrån guida den processen och se till att den inte hamnar i bekvämlighet eller lagom. Allt ska dras till sin spets. Men jag får också akta mig för att fastna i min hierarkiskt styrda ”storhet”, koreografens makt. Det gäller att förstå var gränsen går för den enskilda dansaren och dessutom manövrera frågor om jämställdhet och balans mellan två skilda personligheter, kön och erfarenhetsbakgrund. Kroppen är vår individuella hemvist och utgångspunkt. Kroppen hårbärgerar tanken.

Jag brukar säga att koreografi är tänkandets praktiker konverterade till överlevnadsstrategier genom handling. Handlingar som provocerar mig (och dig?) att tänka förbi det som tidigare sagts, förbi det vi redan sett och tänkt att vi vet. Det finns alltid en viss förskjutning mellan tanke och handling. Ett mellanrum som ibland förhindrar förhastade slutsatser, andra gånger ger det bara det avstånd som omöjliggör en fortsättning. Koreografi är redskapet för ett utforskande av relationen mellan det mentala och det kroppsliga, det individuella och det kollektiva, gestaltat genom dansarnas rörelser och röster, i relation till rum, musik, bild och andra sammanhang. Det är mycket att hålla reda på.

I mitt arbete omstrukturerar och omformulerar jag den så kallade verkligheten och de allt hårdare villkor som politiken stipulerar, även när det framstår som omöjligt. Genom dessa handlingar synliggörs allt det skrynkliga som, i veckade och lätt sammanblandade lager, annars skymmer sikten. Det kan vara förvirrande, en förvirring som även dansarna och tonsättaren måste förmås att leva med. Ett visst mått av förvirring är bra eftersom den genererar eftertänksamhet. I processen avslöjas våra rädslor och vår osäkerhet som det som hindrar oss från att erövra de vackra ögonblick livet trots allt kan inrymma. Då tar vi itu med dessa. I dansen kan vi ge både det svåra och det njutbara plats, det vi vill se och det vi annars gärna undviker.

Det är en stor utmaning att ompröva metoder etablerade över tid. En ännu större att inte luta sig mot vad och hur andra gör, utan ta avstamp i det historien bekräftat och helt enkelt pröva sig fram. Att våga. Tacksam är jag för det samarbete med dansarna och Åke som gör det möjligt.

Tanken rör sig fritt som daglig praktik liksom rörelsen. Viljan är stark men inte längre fri. Tiden sätter begränsningar. Kroppen sätter begränsningar. Jag kan inte längre göra vad jag vill. Förr kunde jag. Vådan, vandan och viljan. Att leva utan ålder är en omöjlighet. Att leva med åldrandet lika omöjligt. Åtminstone känns det ofta så. Allt oftare tänker jag fram koreografi som jag får försöka förmedla kroppsligt utan att göra allt. Ge allt. I arbetet med detta verk, har jag dessutom varit sjuk större delen av tiden. Helene känner mig sedan länge och förstår mina metoder, min estetik, medan Per fick tackla allt för första gången. Och det fick han göra utifrån mitt sköra tillstånd. Han har fortfarande aldrig upplevt mitt starka, friska (om än gamla) jag. Det återstår. Han skulle bara veta...

Residensveckorna

Första dagen funderade jag mycket över hur jag skulle ta mig an den tid som givits mig för tillbakablick och reflektion. Jag tittade på vad andra residenser lämnat för spår i form av ett antal dokument på en vägg. Där fanns inget som intresserade mig. I stället beslöt jag mig för att helt konkret teckna och skriva ner verket för att se vad som då öppnar sig. Jag började arbeta med det som skulle komma att bli en stor (2,15X1 m) målning/teckning, ett koreografiskt partitur i olika lager. Underst ett antal färger och former som för att ange en stämning eller känsla. Sen en tidsaxel där varje minut fick två centimeter (tjock svart tusch). Sen dialogtexter och nyckelord (blyerts). Sen musikens struktur, cue's och stämningar

(guldfärgad tusch). Sen koreografianvisningar som både dansande figurer och text (svart tusch). Sen komplementära fragment i olika färger, lite glitter och mer. De tre videofilmerna som löpte i sina rutor genom verket, markeras bara som platser (guld, silver och röd tusch).

Fragment ur partituret:

En stor utmaning för mig var att se tillbaka (återblicka) då jag är en människa i ständigt framåtrörelse. Motståndet blev en del av arbetet. I arbetet med partituret, synliggjordes olika aspekter av arbetet jag tidigare inte funderat så mycket över. Det kunde handla om upplevelser av skilda slag under repetitionsprocessen, om tillkortakommanden eller om just det där med tanken och den vilja som inte längre är fri.

Andra veckan inleddes med *Publik återträff*, som en möjlighet att med några av de som sett föreställningen reflektera tillsammans. Det blev en fin stund när vi delade minnesfragment och tankar utifrån våra skilda perspektiv. Partituret blev en bakgrund till stora delar av det samtal som fördes mellan konkreta minnesbilder, musikaliska och visuella upplevelser och reflektioner, en del med utgångspunkt i det förändrade kulturpolitiska läge som nu råder. En del om möjliga framtider.

Förutom att det alltid är spännande att höra om publikens upplevelser och tankar, så var behållningen för mig diskussionen kring koreografi och komposition. Mycket av den helhetsupplevelse flera vittnade om handlar om hur verket är komponerat. Att det finns en tydlig form som lyfter fram innehåll och tematik. Både Åke och jag är genuint intresserade av kompositoriska metoder i relation till koreografi och musik. Det avspeglar sig i verkets starka form. Men under den publika återträffen pratade vi också om trender och tendenser där det konceptuella dominerar och om de snabba lösningarnas filosofi. Det senare hänger tydligt samman med en allt starkare kommersialisering av konsten och danskonstens raserade infrastruktur.

En publikröst om föreställningen: *”jag uppskattade denna form som inte gör sig någon brådska, som minner om en tid då dansen vågade låta bli att hela tiden underhålla och helt lugnt öppnade sig inåt, gick tillbaka i sina spår, såg saker från flera olika håll, och inte väjde för det allra enklaste och konkreta.”*

Den sista veckan har jag använt till att skriva denna text och föra samtal med Sebastian och Neferli.

Efterord:

I konsten kan vi ifrågasätta (genom att se tillbaka) och provocera (genom att se framåt). Vi kan använda minnet för att återkalla eller tolka en situation, men också använda minnesfunktioner som har en direkt koppling till kropp, reaktion och handling i relation till den situation vi lever, i relation till olika värdegrunder. I dag förändras vårt västerländska konstbegrepp snabbt i takt med vad man skulle kunna kalla en kulturpolitikens kollaps.

Det jag refererar till som kollaps handlar till exempel om de hårda nerdragningar av ansökningsbara medel för frilansare. 2/3 av KUR:s budget för projektbidrag har försvunnit på två år. 2025 finns enbart drygt fyra miljoner att söka för samtliga landets frilansare inom dans, koreografi och cirkus samtidigt som landets institutioner fått minskade anslag och inte längre kan köpa in frilansares verk i samma utsträckning som tidigare. I relation till verket, så hade vi inga projektbidrag från KUR, ett mindre projektbidrag från KN och ett från Weld samt ett bidrag för beställning av musik från KUR. Vi sålde verket till SDT och till Skogen. Vi producerade verket på en minimal budget och avslutade projektet med en ekonomisk förlust,

trots utsålda föreställningar och positiva både publikreaktioner och recensioner i både Svenska Dagbladet och Göteborgsposten.

Den andra kulturpolitiska aspekten handlar om politikens sätta att tala om kultur som ett bidragsområde och därmed exkluderar människor från delaktighet och idén om att vi alla är kulturskapare, kulturbärare. De talar inte om konsten och dess betydelse för vår kultur.

Politiken utarmar det offentliga samtalet och får oss att framstå som tärande på samhällskroppen, när vi i själva verket är närande. Vi genererar grunden för yttrandefrihet, för innovation men framför allt för den enskildes utveckling av den röst som är grunden för ett demokratiskt samhälle. Konst är idag viktigare än någonsin och bara det att insistera på att arbeta konstnärligt blir en politisk handling.

Eftercenter som residensprojekt understödjer möjligheten till den reflektion som kan ge oss fördjupade insikter i det som är vår dagliga kamp. Den som ska föras. Framåt.

Cred:

Dans – Helene Karabuda, Per Sacklén
Koreografi, bild, video, text – Efva Lilja
Originalmusik, ljud, videoredigering – Åke Parmerud
Ljus – Jonas Holst
Pressfoto, filmning – Håkan Larsson
Produktion - DAP i samproduktion med WELD

TACK till Weld för samproduktion och residens, till Konstnärsnämnden och Kulturrådet, till MDT och Skogen för residens, EMS för tillhandahållande av inspelningsstudio, till Sundbybergs dansskola för studiotid och till Dansens hus för hjälp med scenografi.

